

Шифр: Фемінітив

Фемінітиви у мас-медійному дискурсі: сприйняття носіями мови

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Фемінітиви в мові ЗМІ.....	6
1.1. Фемінітиви в системі сучасної української мови.....	6
1.2. Основні тенденції вживання фемінітивів у мові ЗМІ.....	8
1.3. Тематичні групи фемінітивів.....	11
Розділ 2. Фемінітиви в медіадискурсі: особливості сприйняття.....	15
2.1. Умови проведення і хід анкетування реципієнтів.....	15
2.2. Специфіка сприйняття фемінітивів за результатами експериментального дослідження.....	19
Висновки.....	28
Список використаної літератури.....	31

ВСТУП

Актуальність роботи. Дослідження мовних особливостей медіа-дискурсу перебуває в царині зацікавлень медіалінгвістики як одного із перспективних напрямів сучасного мовознавства. Стрімкий розвиток мас-медіа, набуття ними різноманітних форм й актуалізація вербального впливу на свідомість реципієнтів зумовлюють стійкий інтерес лінгвістів до проблеми функціонування мови у сфері засобів масової інформації. При цьому основні тенденції використання мовних засобів у мас-медійному дискурсі вияскраплюють лексичні одиниці, що належать до найдинамічнішого рівня мови. Лексичний склад мови постійно поповнюється новими словами, а інші лексеми виходять з ужитку, проте в мові ЗМІ ці тенденції мають новаторський характер. Автори мас-медійних матеріалів використовують новітню лексику, що ще не ввійшла до загального вжитку й не зафіксовано у словниках, проте разом з тим мас-медійний дискурс демонструє тенденцію до впровадження інновацій у правописній системі української мови. Саме таку ситуацію спостерігаємо із вживанням фемінітивів – лексем на позначення осіб жіночої статі за родом занять або професією, що офіційно закріплені в «Правописі української мови» 2019 року. Надання фемінітивам офіційного статусу й розширення сфери їхнього функціонування викликало в суспільстві, зокрема в ЗМІ, бурхливі дискусії, зокрема щодо послуговування фемінітивами в науковій, офіційно-діловій і публічній сферах спілкування. Представники мас-медіа також долучилися до обговорення цієї проблеми, демонструючи своє ставлення або повним ігнорування правил нового правопису, або активно використовуючи нові мовні одиниці в текстах. Однак наявність фемінітивів у мас-медійному дискурсі, незважаючи на правописні норми, все ще викликає суперечливі реакції носіїв мови, що зумовлює необхідність дослідження цієї проблеми в прикладному вимірі.

В українському мовознавстві лексичні одиниці мас-медійного дискурсу ставали об'єктом дослідження в наукових розвідках Д. Баранника,

С. Єрмоленко, М. Жовтобрюха, Т. Коць, Л. Кудрявцевої, Н. Кутузи, А. Мамалиги, М. Навальної, А. Нелюби, М. Пилінського, О. Пономарева, С. Потапенка, О. Сербенської, О. Стишова та ін., а в зарубіжному – у працях Т. Добросклонської, М. Желтухіної, О. Какоріної, В. Костомарова, Б. Кривенко, М. Кронгауза, Г. Солганика, С. Трескової та ін. Утім, вивчення фемінітивів у мові ЗМІ, зважаючи на актуальні тенденції нового українського правопису, потребує ґрунтовного дослідження, зокрема в аспекті сприйняття нововведень пересічними носіями мови – адресатами ЗМІ.

Мета роботи – проаналізувати специфіку вживання фемінітивів в українському мас-медійному дискурсі і виявити ставлення носіїв мови до проблеми використання фемінітивів у мові ЗМІ.

Завдання роботи зумовлені поставленою метою:

- 1) визначити проблему вивчення фемінітивів у медіалінгвістиці;
- 2) простежити основні етапи входження в сучасну українську мову фемінітивів і закріплення їх у словниках і «Правописі» 2019 року;
- 3) виявити основні тенденції використання фемінітивів в українському мас-медійному дискурсі;
- 4) провести лінгвістичний експеримент для визначення специфіки сприйняття фемінітивів у медійних текстах пересічними носіями мови.

Об’єктом дослідження є сучасний український мас-медійний дискурс, а **предметом** – фемінітиви і сприйняття їх реципієнтами в текстах українських ЗМІ.

Джерельною базою дослідження слугували заголовки і тексти українських електронних видань «Українська правда», «Суспільне», «Дзеркало тижня», «День», «УкрІнформ», «УкрНет», ТСН, «Opinion» тощо, а також соціальної мережі Facebook за 2017–2020 роки. Загалом проаналізовано понад 300 фемінітивів.

Матеріалом для дослідження слугували анкети респондентів загальною кількістю 163 особи, отримані через Google-форми.

У роботі використано наступні **методи**: загальнонаукові методи *аналізу й синтезу* – для відбору й опрацювання фактичного матеріалу, метод *узагальнення* – для опрацювання теорій мас-медійного дискурсу і фемінітивів у медіалінгвістиці і граматиці; метод *компонентного аналізу* – для вивчення семантики фемінітивів; метод *словотвірного аналізу* – для виявлення походження і дериваційних особливостей фемінітивів; метод *контекстуального аналізу* – для дослідження специфіки функціонування фемінітивів у текстах ЗМІ, метод *лінгвістичного експерименту* – для з'ясування особливостей сприйняття фемінітивів у ЗМІ носіями мови.

Гіпотеза роботи. На нашу думку, проблема вживання фемінітивів лежить не лише у площині мови, а й у площині світогляду: не всі люди готові сприймати гендерні ролі жінок і чоловік однаково. Так, одна з одеських журналісток З. Казанжи зазначає: «Будь-яка мова – це живий організм. Вона динамічно розвивається і відображає зокрема і ті процеси, які відбуваються в соціумі. Соціум якраз і формує запит. А запит такий, що роль жінок у сучасному світі серйозно змінюється, і, відповідно, змінюється лексика, яка описує ці процеси і зміни» (Opinion, 31.10.2018). Враховуючи сказане, вважаємо, що *проблема сприйняття і несприйняття фемінітивів зумовлена передусім не лінгвістичними, а соціальними причинами*. Для виявлення справжнього підґрунтя суперечливого ставлення до фемінітивів в українському суспільстві проведено анкетування носіїв мови, що дасть змогу виявити основну мотивацію для позитивного або негативного оцінювання фемінітивів та їхнього вживання, зокрема в мас-медійному дискурсі.

Наукова новизна роботи зумовлена поглибленням сучасної граматичної теорії, залученням експериментальних методів дослідження до аналізу мас-медійного дискурсу, поєднанням медіалінгвістики і гендерної лінгвістики.

РОЗДІЛ 1

ФЕМІНІТИВИ В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Фемінітиви в системі сучасної української мови

Одним із викликів сучасної української мови є фемінітиви. Фемінітиви – це слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду. Але також, досі нормативним є застосування маскулінитивів до всіх людей, незалежно від їхнього гендеру. Саме через це сучасні мовні норми сприяють дискримінації жінок. Завдання ж фемінітивів – відновити гендерно-лінгвістичну рівність (див. праці [12], [15], [17], [24] тощо).. Часто можна почути, начебто більшість фемінітивів є не властивими для української мови. Особливо ті, які використовуються для опису професійної діяльності. Що вони є запозиченнями та неологізмами, які часто звучать неоковирно. Звісно, все нове незвичне. Але по-перше: мова – це живий конструкт, який постійно розвивається, змінюється, реагуючи на актуальні суспільні виклики. А по-друге: чи дійсно фемінітиви є чимось абсолютно новим для української мови? І чи не є фемінітиви, можливість їхнього використання, таки закладеними в її структурі? На думку лінгвістів, «актуалізація фемінітивної лексики й активізація фемінітивотвірних процесів на сучасному етапі зумовлені й новими умовами соціалізації жінки, порівняно з минулим століттям» [8, с. 232].

Дослідники відзначають, що «найдавнішими фемінітивами, започаткованими ще в праіндоевропейський період і розвиненими на спільнослов'янському ґрунті, були назви спорідненості та свояцтва, найменування жінок за різними діями, функціями. Згодом вони поповнилися номінаціями осіб за їх соціальним станом та церковно-релігійними особливостями, а також за вчинками та поведінкою. Розвиток суспільних відносин, розширення галузей людської діяльності зумовлює збільшення кількості фемінітивів за рахунок найменувань осіб за їх професійною та соціально-політичною діяльністю» [28, с. 383]. М. Брус зазначає, що

«тенденції до розвитку фемінітивної системи української мови охоплюють весь історичний період» [8, с. 18]. Так, процес творення фемінітивів суфіксальним способом за допомогою форманта -к-а, вочевидь, був започаткований ще в дописемний давньоруський період. В староукраїнській мові вони добре простежуються вже за писемними джерелами: *абтекарка, винничка, вибавителка, гафтарка, дворничка, перекупка, ткачка, покровителка, антецесорка, наймичка, арменка, волошка, єгиптянка, русинка, єретичка, католичка, неприятелька* тощо. Чимало фемінітивів прийшло разом з християнством із грецької мови. Сучасні фемінітиви здебільшого є номінаціями жінок за видами професійної та іншої діяльності.

А. Архангельська вважає, що «тенденція до суфіксального творення іменників зі значенням жіночої статі від маскулінних номінантів внутрішньо властива системі української мови як мови з розвиненою категорією роду. (...) Вона втілюється в суфіксальному різновиді афіксальної деривації. За допомогою суфіксів утворюються співвідносні іменники жіночого роду від іменників чоловічого роду на позначення осіб за фахом, суспільною діяльністю, національністю, територіальною належністю» [2, с. 29–30].

І. Шпітько зазначає, що фемінітиви не утворюються, зокрема: а) від складних іменників з другим дієслівним коренем: *винороб, землемір* тощо; б) від запозичених іменників із афіксоїдами -граф, -лог: *гінеколог, географ* тощо; в) від назв військових та наукових звань: *академік, доцент, генерал, комісар, лейтенант, майор, маршал* [28, с. 383]. Утім, сучасний мас-медійний дискурс демонструє тенденцію утворення фемінітивів і від цих лексем.

Деякі мовознавці застерігають: більшість із фемінінних інновацій усе ж містять відтінок розмовності [2, с. 32], проте далі наголошують, що в мові ЗМІ зафіксовано приклади, коли в процесі активного функціонування, інтенсивного «розкручування» в мові мас-медіа деякі з них здатні поступово втрачати відтінок розмовності і ставати нейтральними (*плавчиня, борчиня, членкиня*), проникаючи в усі різновиди української мови, навіть ставати

надбанням офіційно-ділового і наукового стилів [4, с. 35]. На думку Б. Ажнюка, сьогодні «відбувається помітне розширення сфери функціонування форм жіночого роду іменників на позначення професій, посад тощо. Донедавна вони сприймалися здебільшого як елементи просторіччя та побутового мовлення (директорка, менеджерка), проте останнім часом форми на зразок лідерка, конгресменка, прем'єрка дедалі активніше вживаються в засобах масової інформації й поступово втрачають маргінально-просторічне забарвлення» [1, с. 39]. Варто зауважити, що М. Брус пише про «виведення назв жінок на рівень загальноновживаних стилістично нейтральних слів» як про «давню тенденцію розвитку фемінітивної системи української мови» [9, с. 62].

У 2018 році відбулося бурхливе обговорення проекту нового правопису. Він мав повернути українську мову в деяких моментах до норм 1928 року. Новий правопис був схвалений Кабінетом Міністрів України 22 травня 2019 року (Постанова № 437). У параграфі 32 в розділі правопису іменникових суфіксів зазначено: «За допомогою суфіксів -к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес- та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим є суфікс -к-, бо він поєднуваний з різними типами основ: авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка та ін. Суфікс -иц-(я) приєднуємо насамперед до основ на -ник: верстальниця, набірниця, поради́ниця та -ень: учени́ця. Суфікс -ин-(я) сполучаємо з основами на -ець: кравчи́ня, плавчи́ня, продавчи́ня, на приголосний: майстри́ня, філологі́ня; бойки́ня, лемки́ня. Суфікс -ес- рідковживаний: дияконéса, патронéса, поетéса (параграф 32, п. 4) [26].

Ці зміни вже діють насамперед у мас-медійному дискурсі.

1.2. Основні тенденції вживання фемінітивів у мові ЗМІ

Розглянемо основні групи фемінітивів, зафіксовані в сучасних українських ЗМІ, зокрема в електронних виданнях і соціальних мережах.

Для розмежування традиційних і новітніх фемінітивів ми послуговувалися переважно формальним лексикографічним критерієм – перевіряли наявність фемінітивів у тлумачному «Словнику української мови» з 11 томах [23], виданому упродовж 1970–1980 років. Ми не спиралися на хронологію проєктів правопису і внесення змін до нього, оскільки мас-медійний дискурс демонструє актуальні тенденції мовлення й правописної системи, випереджуючи офіційно затверджені правила.

Традиційні фемінітиви є частотними для ЗМІ, як і для інших типів дискурсу. Їхнє вживання не викликає жодних зауважень і коментарів, напр.: *На думку лікарки, зміни в законі допоможуть виявити хворих, які раніше не потрапляли в поле зору психіатрів, але потребують допомоги* (Дзеркало тижня, 3.07.2020). За тлумачним словником: «Лікарка – Жіночий рід до лікар» [23, Т. 44, С. 512]. Саме так витлумачено всі фемінітиви в 11-томному словнику української мови.

Серед традиційних фемінітивів переважають назви жінок за професіями (здебільшого власне жіночими, у яких чоловіки представлені зрідка – *балерина, стюардеса, танцівниця, льотчиця, вчителька* тощо) і виконанням певних функцій, зокрема професійних (також характерних переважно для жінок – *сиделка, контролерка, помічниця* тощо). Крім того, сюди належать загальновживані номінації жінок за родинними зв'язками (*сестра, дочка, племінниця* тощо), за зовнішніми характеристиками (*білявка, вагітна* тощо), за національністю (*українка, англійка, італійка* тощо), за місцем проживання (*киянка, одеситка, львів'янка* тощо), за відношенням до чоловіків (*генеральша* тощо), за релігійними ознаками (*католичка, мусульманка* тощо).

Серед основних тематичних груп традиційних фемінітивів у мас-медійному дискурсі представлені: номінації жінок за професіями: фемінітиви із суфіксами –к–: *акторка, буфетниця, асистентка, акушерка, офіціантка* тощо: *Юристка* бюро забезпечила підготовку всіх необхідних документів до суду (зібрала доказову базу, склала позовну заяву та відповідні клопотання)

та представила інтереси клієнтки в суді (Громадський простір, 27.05.2020). Сюди належать фемінітиви із суфіксами –иця: *співрозмовниця, переможниця, першокласниця, провідниця*, напр.: **Співрозмовниця**, котра наполегливо й професійно обстоює права жінок, упродовж розмови зробила кілька несподіваних пасажів на захист прав чоловіків (Дзеркало тижня, 3.03.2019) та іншими суфіксами; номінації жінок за видами спорту: *спортсменка, гімнастка, тенісистка, фехтувальниця* тощо (в усіх випадках фіксуємо фемінітиви в 11-томному словнику української мови: Фехтувальниця – Жіночий рід до фехтувальник [23, Т. 10, с. 581], напр.: *Тенісистка, що проміняла Україну на польський паспорт, погоріла на допінгу* (Спорт.ua, 11.12.2020); номінації жінок за виконуваними функціями: *начальниця, лаборантка*, напр.: *Офіційна **опікунка** чоловіка – сестра — живе окремо і здоров'ям брата не переймається* (Дзеркало тижня, 3.07.2020) тощо.

Новітні фемінітиви функціонують у мові засобів масової інформації дуже активно, навіть до офіційного прийняття їх у правописі можемо побачити вживання фемінітивів в окремих ЗМІ, напр.: *Після інтерв'ю уже колишнього в.о. ректора Національного медичного університету імені О.О. Богомольця Юрія Кучина звільнена Міністерством охорони здоров'я **екс-ректорка** розповіла УП.Життя свою версію того, що відбувається у вишні* (Українська правда, 11.09.2018).

Останнім часом використання фемінітивів підпорядковано правилам, тому їх наявність є обов'язковою, напр.: *Пандемія коронавірусу впливає на психічне здоров'я не тільки хворих, а й їхніх близьких та оточуючих. Хто є у групі ризику і які наслідки COVID фіксують харківські науковці, Суспільному розповіла **докторка** медичних наук, **психіатриня, професорка** Інституту неврології, психіатрії та наркології НАМН України Наталя Марута* (Суспільне. 8.12.2020). Окрім того, звернемо увагу на неусталеність фемінітивів: вживання паралельних традиційних і новітніх форм фіксуємо і в мас-медійному дискурсі: так, заголовок матеріалу містить фемінітив «скрипачка»: *Інтерв'ю із заслуженою артисткою України, **скрипачкою***

Богданою Півненко (Дзеркало тижня, 2.07.2020) а в основному тексті матеріалу читаємо: *Заслужена артистка України, завідувачка кафедри скрипки Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського, філігранна скрипалька Богдана Півненко* ціну собі знає (Дзеркало тижня, 2.07.2020) уже з фемінітивом «скрипалька». Така ситуація мала місця здебільшого до затвердження правописних норм, утім, наразі також немає однастайності у вживанні фемінітивів у ЗМІ.

1.3. Тематичні групи фемінітивів

Розглянемо основні тематичні групи фемінітивів, поширені в українському мас-медійному дискурсі після прийняття нових правописних норм й уточнень до класифікатора професій.

1. Назви політичних посад: *прем'єрка:* На урядовій пресконференції в четвер фінська *прем'єрка* Сання Марін заявила, що загроза поширення коронавірусної інфекції стосується всієї країни (УкрІнформ, 27.22.2020); *президентка:* Новообрана *президентка* Молдови заявила про спробу «захоплення влади» (Українська правда, 2.12.2020); *міністерка:* Міністерка освіти і науки Ганна Новосад поскаржилася на «неконкурентну» зарплату в 36 тисяч гривень, на яку вона, якщо захоче дитину, не зможе її утримувати (Українська правда, 20.01.2020); В Молдові тепер буде нормальний президент. Чи «президентка»? Який правильний фемінітив? (Facebook, Т. Шамайда, 16.11.2020) тощо. Здебільшого в цій групі фіксуємо фемінітиви з суфісом –к–, проте представлені й новотвори з іншими формантами: –иня: *політикиня*, напр.: Прессекретарка Тимошенко підтвердила, що *політикиня* захворіла на коронавірус. Її стан оцінюють як важкий (УкрНет, 23.08.2020).

2. Назви наукових ступенів і вчених звань: *кандидатка, докторка, професорка, доцентка*, напр.: *Доцентка* кафедри хімії факультету природничих наук Прикарпатського національного університету Тетяна Татарчук увійшла в ТОП-10 вчених-жінок Української Премії «Для жінок у науці» глобальної програми L'Oréal-UNESCO у 2020 році (Коломия.today,

12.02.2012); Залишається загадкою неуспішність кришталево чистих і талановитих кандидатів на посаду. Зокрема, йдеться про Олександру Антонюк, **докторку** фізико-математичних наук, старшу дослідницю, заступницю директора з наукової роботи Інституту математики НАНУ, яка давно зарекомендувала себе відповідальним і зрілим науковим управлінцем (Дзеркало тижня, 6.06.2020); Психолінгвістка, **кандидатка** психологічних наук Юлія Крилова-Грек вважає, що в дітей, які стали жертвами такої пропаганди, практично не залишається вибору (Дзеркало тижня, 6.06.2020). У СУМ не зафіксовано лексем доцентка, докторка і кандидатка (у значенні жінки з науковим ступенем).

Інша ситуація з лексемою «професорка»: цей фемінітив є частотним і для наукового мовлення, і для мас-медійного, напр.: Як COVID впливає на психічне здоров'я: харківська **професорка** озвучила результати опитування (Суспільне. 8.12.2020). У «Словнику української мови» зафіксовано номінацію «професорка» у двох значеннях: 1. Жінка-професор. 2. Заст. Дружина професора [23, Т. 8, с. 333], утім, наявна позначка «розмовне», що обмежувало сферу використання цього фемінітиву. У цьому разі фемінітив не розширює свою семантику, а змінює сферу функціонування, що підтверджують приклади.

3. Назви керівних посад і керівних функцій: очільниця, ректорка, проректорка, завідувачка, директорка, бригадирка, менеджерка, напр.: Вбивство українця у Португалії: **очільниця** прикордонників подала у відставку на тлі скандалу (УкрІнформ, 9.12.2020); **Завідувачка** львівського дитсадка померла від ускладнень коронавірусу (Захід. Нет. 31.08.2020); **Прокурорка** Львівської області пішла з посади (Українська правда, 10.09.2020); Поліція свариться, що ми маски знімаємо – а зігнешся біля землі і дихати нічим, – каже **бригадирка** Франя (Вежа, 15.06.2020); Першого грудня близько 12:00 представники Служби безпеки України провели обшук у кабінеті **менеджерки** Івано-Франківської філії Національної суспільної телерадіокомпанії України Наталії Кияницької і викрили її на

систематичному вимаганні хабарів у підлеглих. Менеджерку філії затримано (Суспільне, 1.12.2020).

4. **Номінації жінок-спортсменок:** борчиня, плавчиня, напр.: Експертна комісія Національного олімпійського комітету України визнала **борчиню** Оксану Лівач кращою спортсменкою квітня в Україні (УкрІнформ, 2.05.2019); Українська **плавчиня** установила рекорд змагань у Люксембургу (УкрІнформ, 27.01.2020); **Фізкультурниця** і два філологи стали «Вчителями року 2018» у Кременчуці (Кременчуцька газета, 23.11.2018).

5. **Номінації жінок за виконуваними функціями:** виборчиня, мисткиня, спадкоємиця, службовиця, адресатка, ораторка, напр.: У Житомирі проголосувала найстарша **виборчиня** міста – 105-річна Олена Москальова (Суспільне, 25.10.2020); **Мисткиня** не тільки вивчає, а й створює сучасний одяг у стилі етно-модерн, її колоритні вишиванки знані не тільки в Україні, а й далеко за її межами (Дзеркало тижня, 19.05.2020); Її звали Таппуті і була вона Белатукалім – **наглядачкою** жіночої половини палацу у Вавилоні 12 ст. до н.е. (Facebook, І. Ковалішена, 25.03.2019).

6. **Номінації жінок за професією:** парфумерка, видавчиня, викладавчиня, напр.: Відома українська **видавчиня** Анетта Антоненко отримала одну із найголовніших відзнак серед чотирьох міністерських орденів Франції — звання Кавалера ордена мистецтв та літератури (ТСН, 24.09.2020); **Диригентка** зазначила, що нагорода від провідних німецьких критиків стала для неї несподіванкою (УНІАН, 2.12.2020); Нобелівську премію з літератури у 2020 році отримала американська **поетка** Луїза Глюк (Літакцент, 8.10.2020); Ну і за згодою читачів та читачок, публікую #Історія_теж_дівчинка #міні про одну давню **парфюмерку** (Facebook, І. Ковалішена, 25.03.2019); **Дресирувальниця** собак Катерина Мартинчук за освітою **кухарка-кулінарка** борошняних виробів... За словами **кінологині**, працювати із собаками-дівчатками їй набагато легше. Вона швидко знаходить з ними спільну мову (Суспільне, 7.07.2020); **Рестораторка** не винна: чому суд Полтави виправдав жінку, яка збила підлітка 2 роки тому

(УкрНет, 26.11.2020); *Віра Нестерчук* – українка, яка мешкає у Швейцарії. *Інженерка, дизайнерка, художниця, відтепер – ще й письменниця* (УкрІнформ, 20.11.2020). В останньому прикладі поєднано традиційні з новітніми фемінітиви.

7. Номінації жінок за соціально-індивідуальними характеристиками:
фахівчиня, ворогиня, добродійка, професіоналка, напр.: Завдяки кваліфікованим діям **фахівчині** системи БПД вдалося відстояти право клієнтки на субсидію (Громадський простір, 27.05.2020); **Ворогиня** перешкоджала учасникам акції читати газети і вимащувала їхні обличчя землею (Україна молода, 25.08.2019); Як вказано в анотації, у книзі розповідається про те, як молода, вродлива й успішна жінка, **професіоналка** своєї справи піддається на вмовляння і погоджується на участь у державній «авантюрі» – офіційному працевлаштуванні за кордоном (УкрІнформ, 20.11.2020); Для тих, хто, як і я, чується сьогодні **Сізіфчиною** (це коректний фемінітив? 😊), бо десь профукала половину роману і мусить писати-згадувати заново (Facebook, М. Микицей, 4.10.2020).

Отже, нові фемінітиви охоплюють сім тематичних груп: номінації жінок за керівними посадами, вченими званнями і науковими ступенями, політичними посадами і досягненнями, професіями, виконуваними функціями і родом занять, видом спорту і соціально-індивідуальними характеристиками.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ФЕМІНІТИВІВ НОСІЯМИ МОВИ

2.1. Умови проведення і хід анкетування реципієнтів

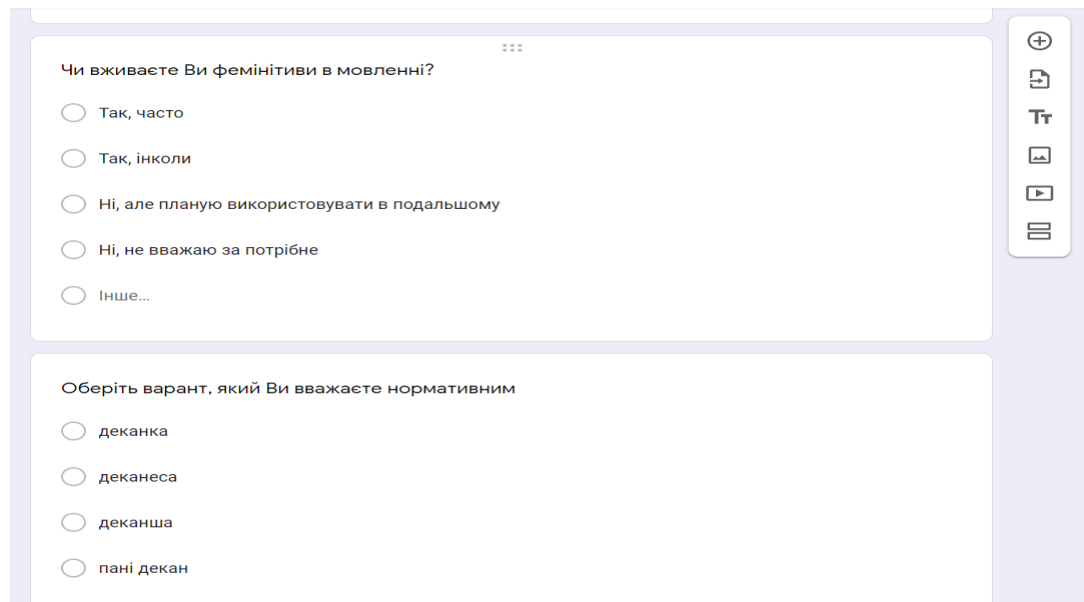
З метою виявлення особливостей сприйняття фемінітивів носіями мови і зважаючи на суперечливі результати аналізу контенту соціальної мережі Facebook, ми розробили анкету в Гугл-формі для анкетування інформантів (<https://docs.google.com/forms/d/1rD7Ota0fRLC3xg9tuni6pb6Y9CbLJuqWi7aUNPOMNtw/edit>). Основним джерелом отримання анкети для інформантів стала та сама соцмережа Facebook, що дозволяє стверджувати: в опитуванні взяли участь користувачі соцмереж. Соцмережі було обрано і завдяки зворотному зв'язку: деякі інформанти коментували анкету, уточнювали, ділилися враженнями. Гіпотеза експерименту: *проблема сприйняття і несприйняття фемінітивів зумовлена передусім не лінгвістичними, а соціальними причинами*. Загальна кількість осіб, які взяли участь в експерименті – 163.

Анкета для анонімного анкетування містила лише два запитання довідкового характеру (вікові характеристики і стать). Але вже на цій стадії виникли певні проблеми.

У коментарях до анкети в мережі Facebook було зазначено, що необхідно ввести варіант «нейтральна стать» для тих інформантів, які себе не ідентифікують ні з чоловіками, ні з жінками. Ми уточнили це запитання,

розширивши можливі варіанти, проте жодної відповіді «інше» не було зафіксовано.

Перше запитання стосувалося використання фемінітивів у мовленні з наведеними нижче варіантами:

Chi вживаєте Ви фемінітиви в мовленні?

- ☐ Так, часто
- ☐ Так, інколи
- ☐ Ні, але планую використовувати в подальшому
- ☐ Ні, не вважаю за потрібне
- ☐ Інше...

Оберіть варіант, який Ви вважаєте нормативним

- ☐ деканка
- ☐ деканеса
- ☐ деканша
- ☐ пані декан

Перелік чотирьох варіантів також виявився недостатнім, тому учасники експерименту в коментарях зазначили необхідність додаткової опції, що не представлена в запропонованому переліку. Серед визначених відповідей два варіанти були ствердними і два варіанти заперечними. У ствердних варіантах ми врахували частотність вживання (*часто* / *інколи*), а в заперечних варіантах комунікативну мету мовців (*планую вживати* / *не планую вживати*). І надали можливість додати свій варіант. На нашу думку, такі запитання не дають об'єктивного уявлення про реальне ставлення мовців до фемінітивів, оскільки загальна настанова анкети вказує на бажання експериментатора отримати відповідь щодо функціонування фемінітивів, тобто одразу зрозуміло, що фемінітиви визнані експериментатором чинними номінаціями. Відповідно інформанти намагаються підлаштуватися під поставлене завдання: вже факт згоди взяти участь у такому опитуванні вказує на загалом позитивне ставлення до фемінітивів.

Наступні блоки запитань мали конкретний характер. У четвертому блоку потрібно було обрати правильний варіант фемінітиву серед запропонованих:

деканка, деканеса, деканша, пані декан. Такі конкретні запитання було скеровано на виявлення мовної компетенції інформантів: вибір нормативного варіанта вказує на реальне, а не декларативне вживання фемінітивів у мовленні інформантів. Наше завдання полягало в у перевірці правильності вжитої лексеми й обізнаності інформантів з чинними нормами, а в загальному уявленні про фактичне вживання таких лексем.

Наступний блок, навпаки, повинен був засвідчити, що інформанти ідентифікують форми фемінітивів, не поширені в українській мові, тобто виявити їхній ненормативний характер. Фемінітиви було подано парами з однаковими словотвірними формантами: із суфіксами *-иц(я)*: *рятувальниця, відмінниця* (обрано звичні фемінітиви, зафіксовано в СУМ), із суфіксами *-(к)а*: *докторка, авторка* (обрано звичний суфікс, але новітні фемінітиви), із суфіксами *-иня*: *критикиня, плавчиня* (обрано новітні форми із суфіксом, який раніше вживали рідко), із суфіксами *-ес(а)*: *поетеса, патронеса* (традиційні фемінітиви, здавна властиві українській мові, але із запозиченими, непитомими суфіксами).

Який перелік фемінітивів, на Вашу думку, НЕ властивий українській мові

☐ Рятувальниця, відмінниця

☐ Докторка, авторка

☐ Критикиня, плавчиня

☐ Поетеса, патронеса,

☐ Інше...

...

Які фемінітиви є для Вас звичними

☐ філологиня, біологиня

☐ професорка, завідувачка

☐ Інше

На прохання інформантів було додано варіант «інше», як і в більшості блоків.

Наступний блок було орієнтовано на те, щоб виявити, чи загалом інформанти схильні до вживання фемінітивів, як мінімум традиційних. Зважаючи на це ми запропонували дві пари слів: *філологиня, біологиня*

(новітні фемінітиви із суфіксами *–иня* на позначення жінок за професіями) і *професорка, завідувачка* (новітні фемінітиви із суфіксом *–к*, що вказують на керівні посади жінок і певні досягнення в професійній діяльності). У першому випадку йдеться про дотримання паритетності в номінації професійної належності, а в другому – ще й про визнання ролі жінок у тих галузях, де раніше мали пріоритет чоловіки.

З метою виявлення суфіксів, що є прийнятними для інформантів, ми запропонували два наступних блоки запитань з відповідями. Знову таки дві пари слів: із суфіксами *–к*: *фігуристка, гімнастка* (традиційні фемінітиви) та із суфіксами *–иня*: *мисткиня, політикиня* (незафіксовані в СУМ фемінітиви).

Які фемінітиви є для Вас незвичними

☐ фігуристка, гімнастка

☐ мисткиня, політикиня

☐ Інше

Оберіть варіант, який Ви вживаєте в мовленні

☐ вчена

☐ пані науковець

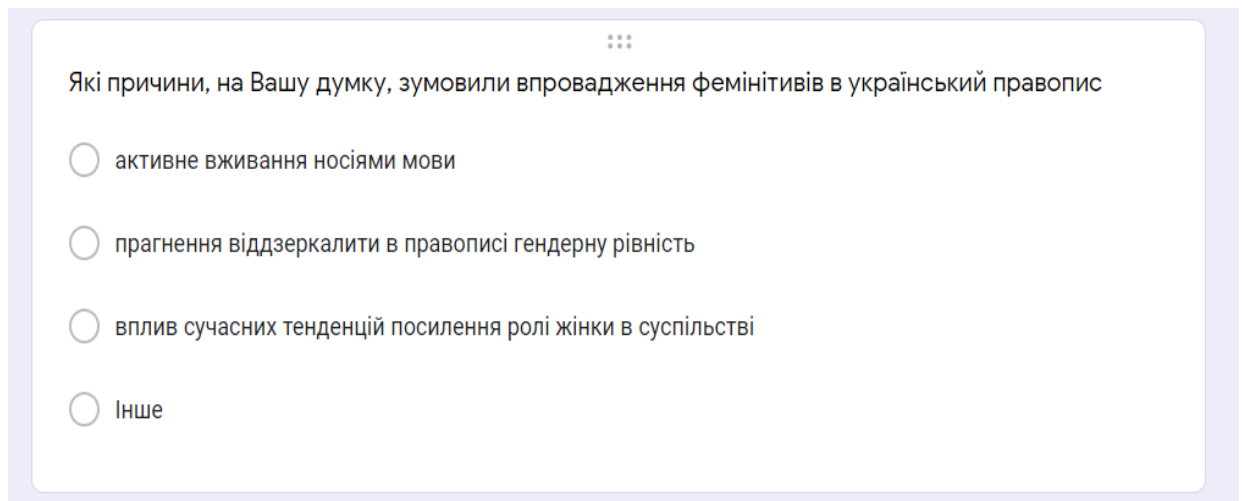
☐ науковиця

☐ Інше

Передостаннім блоком запитань став вибір між реально вживаними фемінітивом на позначення жінки-науковця: *вчена, пані науковець, науковиця* або інший варіант. З огляду на те, що серед інформантів була велика кількість осіб зі студентів і викладачів ЗВО, ця номінація є часто вживаною, тому використання фемінітиву для багатьох є необхідним.

Останній блок вимагав аргументації позиції інформантів, оскільки стосувався причин впровадження фемінітивів в український правопис. Ми запропонували такі причини: активне вживання носіями мови, прагнення

віддзеркалити в правописі гендерну рівність, вплив сучасних тенденцій посилення ролі жінки в суспільстві та свій варіант інформанта. Намагаючись охопити як власне лінгвальні, так і екстралінгвальні чинники, ми запропонували основні варіанти, але надали можливість інформантам не погодитися з перелік, вбачаючи в появі і вживанні фемінітивів інші причини. Саме останній блок мав на меті узагальнити отримані відповіді й порівняти аргументи з реальною картиною, представленою в опитуванні.

...

Які причини, на Вашу думку, зумовили впровадження фемінітивів в український правопис

- ☐ активне вживання носіями мови
- ☐ прагнення віддзеркалити в правописі гендерну рівність
- ☐ вплив сучасних тенденцій посилення ролі жінки в суспільстві
- ☐ Інше

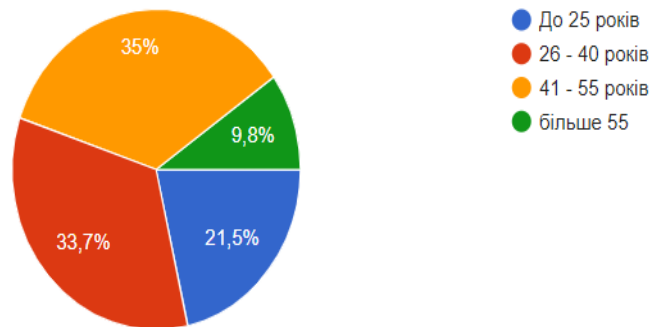
Отже, запропонована анкета мала на меті не стільки виявити мовну компетентність носіїв мови, зокрема їхню здатність до створення фемінітивів та рівень вживання, а показати реальну ситуацію із використанням фемінітивів серед пересічних носіїв мови.

2.2. Специфіка сприйняття фемінітивів за результатами експериментального дослідження

Ми отримали 163 гугл-форми, заповнених інформантами упродовж двох діб (48 годин). Проте загальна кількість інформантів не свідчить про таку ж кількість відповідей на кожне запитання.

Ваш вік

163 відповіді

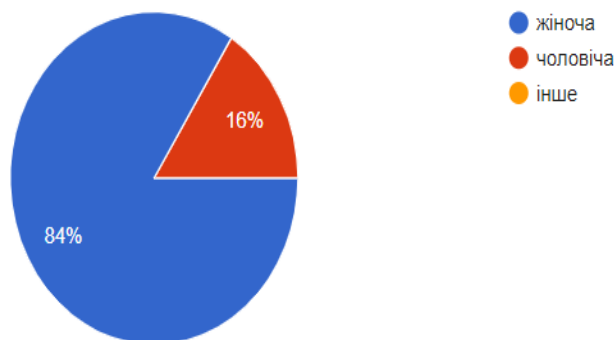
Серед інформантів за віковими категоріями виокремлено чотири групи: найчисленнішою є група від 41 до 55 років (57 осіб – 35%), другою за кількісними показниками є група від 26 до 40 років (55 осіб – 33,7%). Ці групи становлять більше половини опитаних, є приблизно однаковими за кількістю інформантів, що свідчить про домінування осіб середньої вікової категорії – від 26 до 55 років (майже 70%). Значно меншою мірою представлено вікову групу до 25 років (21 особа – 21,5%), серед яких основну частину становили студенти навчальних закладів м. Одеси. Найменше представлено літніх осіб – понад 55 років (16 осіб – 9,8%). Зважаючи на це, зазначимо, що основна група інформантів середнього віку, а з урахуванням інших вікових категорій можна стверджувати, що опитуванням охоплені всі носії мови на підставі вікового критерію.

Наступним завданням для інформантів було вказати стать. Усі опитувані обрали чоловічий або жіночий варіант. На це запитання також було одержано 163 відповіді. На жаль, представників чоловічої статі в експерименті взяло участь набагато менше, ніж жіночої. В абсолютних цифрах чоловіків – 26 осіб (16%), натомість жінок 137 осіб (84%). Ми наполегливо закликали долучитися до експерименту чоловіків, але вони переважно ігнорували завдання або відмовлялися відповідати. Зважаючи на активне неприйняття чоловіками фемінітивів, що показав аналіз контенту соціальних мереж, ми хотіли провести паритетне дослідження, однак це завдання не було виконано

через об'єктивні причини. Вважаємо, що результат експерименту все ж таки значною мірою є відображенням жіночої, ніж чоловічої позицій.

Ваша стать

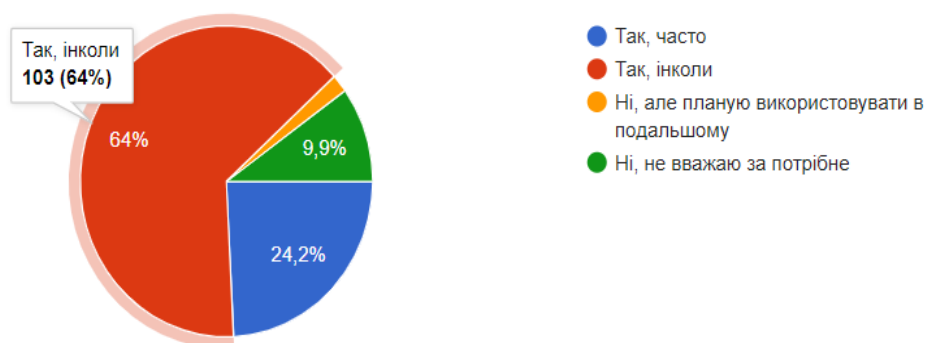
163 відповіді

Наступні запитання вже пов'язані з вибором фемінітивів. Насамперед ми сформулювали вступне запитання орієнтовного характеру з метою «відсіяти» тих, хто не бажає брати участь в опитуванні. Так, на перше запитання щодо вживання в мовленні фемінітивів ми отримали 161 відповідь (двоє з інформантів вирішили на це запитання не відповідати, що є невисоким показником відмов). Найбільшу кількість відповідей отримав варіант періодичного вживання – 103 відповіді (64%).

Чи вживаєте Ви фемінітиви в мовленні?

161 відповідь

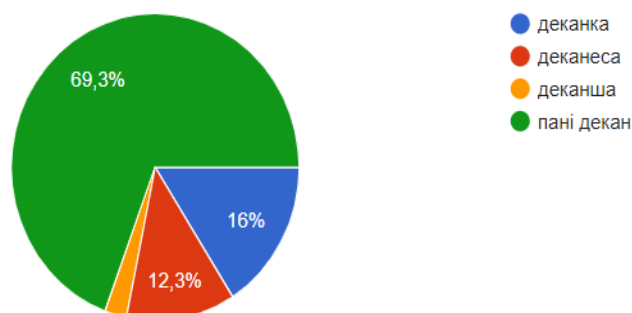
Вдвічі менше інформантів відповіли, що вживають фемінітиви часто – 39 осіб (24,4%). За таких умов ми маємо досить високі показники вживання фемінітивів – разом майже 90% відповідей. Це свідчить про те, що

інформанти стежать за тенденціями сучасної української мови і дотримуються чинного правопису, хоч і не завжди. Лише 3 інформантів (1,9%) відповіли, що планують використовувати фемінітиви в подальшому. Але ми зафіксували і категоричні відповіді, що вказують на наявність осіб, які не використовують і не планують використовувати фемінітиви (16 осіб – 9,9%), тобто десята частина інформантів загалом негативно ставляться до фемінітивів. Відмова вживання означена навіть за умови впровадження чинного правопису, отже, порушення правил мови для цих опитуваних не є причиною змінювати своє мовлення, вживаючи фемінітиви. Наступні запитання стосувалися конкретних випадків вживання фемінітивів, зокрема серед запропонованих варіантів інформанти могли обрати один варіант або жодного варіанта.

Серед номінацій *деканка*, *деканеса*, *деканша* і *пані декан* переважна більшість інформантів обрали останній – *пані декан*. Незважаючи на те, що більшість інформантів зазначили, що вживають фемінітиви, ця відповідь демонструє тенденцію до називання жінки на керівній посаді не новим фемінітивом, а звичним словосполученням нейтрального типу.

Оберіть варіант, який Ви вважаєте нормативним

163 відповіді

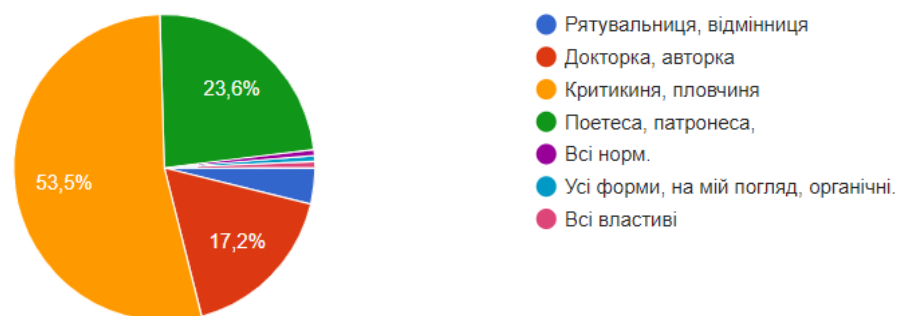
На нашу думку, значна перевага цього варіанта є ознакою того, що носії мови здебільшого декларують вживання фемінітивів, але не завжди слідують цього вибору. Так, інші варіанти представлені незначною мірою: *деканка* – 16%, *деканеса* – 12% і *деканша* – 2,5%. Лексеми *деканка* і *деканеса* є

нормативними з погляду чинного правопису, вживають обидва фемінітиви, хоч перший і домінує. Натомість лексема *деканша* має негативно забарвлений суфікс і вживається в розмовному мовленні з характерологічною функцією. Функційна обмеженість останнього фемінітиву переважно визначена носіями мови, але надання переваги традиційній номінації вказує на певний ступінь неготовності вживати нові фемінітиви: носії мови обирають звичний варіант.

У наступному запитанні потрібно було обрати пари фемінітивів, що, на думку інформантів, не є властивими українській мові, тобто які меншою мірою використовуються в мовленні. На це запитання вже відповіли менше опитаних: 157 з 163 осіб, що вказує на непідготовленість або небажання відповідати на це запитання. Серед варіантів до цього завдання була передбачена можливість запропонувати свій варіант ставлення до наведених пар слів, яким і скористалися окремі інформанти. Більше половини інформантів (53,5%), які надали відповіді, вважають невластивими лексеми із суфіксом *-ин(я)*: *критикиня*, *плавчиня*, що досить рідко використовуються і в мові ЗМІ.

Який перелік фемінітивів, на Вашу думку, НЕ властивий українській мові

157 відповідей

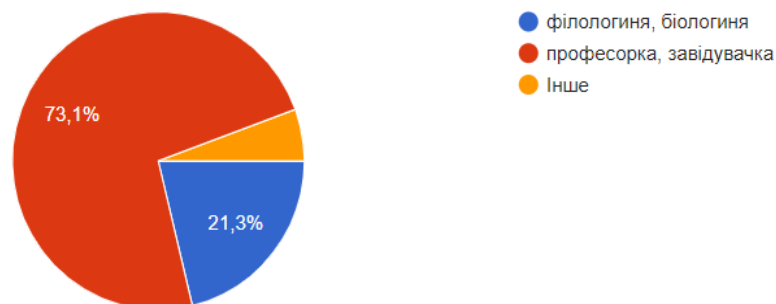
Як бачимо з діаграми, меншою мірою позначені лексеми із суфіксом *-ес(a)*: *поетеса*, *патронеса* (23,6% інформантів вважають їх нехарактерними для української мови), який у правописі зазначений як непродуктивний, оскільки такі фемінітиви утворюються зрідка. Найбільш прийнятними є фемінітиви із

суфіксом *-иц(я)-* (*рятувальниця, відмінниця*, що не є новими лексемами, а відомі давно та зафіксовані в СУМ) – лише 3,8% інформантів визначили їх як невластиві українській мові, а також із суфіксом *-к-* (*докторка, авторка*) – 17,2% інформантів вважають їх невластивими українській мові (хоч це новітні фемінітиви, не зафіксовані в СУМ). Одержані результати засвідчують не лише прогнозоване сприйняття традиційних фемінітивів, що давно використовуються в мовленні, а й нових форм із суфіксом *-к-* як найменш осучаснених варіантів. Понад чотири п'ятих інформантів визнають фемінітиви *докторка* та *авторка* як такі, що не є властивими українській мові. Загалом результати демонструють пріоритетне схвалення звичних фемінітивів і фемінітивів із суфіксом *-к-*.

Наступна діаграма ілюструє результати, що підтверджують отримані в попередньому питанні: дві третини опитаних (73,1%) вважають фемінітиви із суфіксом *-к-* професорка, завідувачка звичними для свого мовлення. Натомість фемінітиви із суфіксом *-ин(я)* визнані менш звичними: лише 21,3% інформантів позначили їх такі, якими користуються.

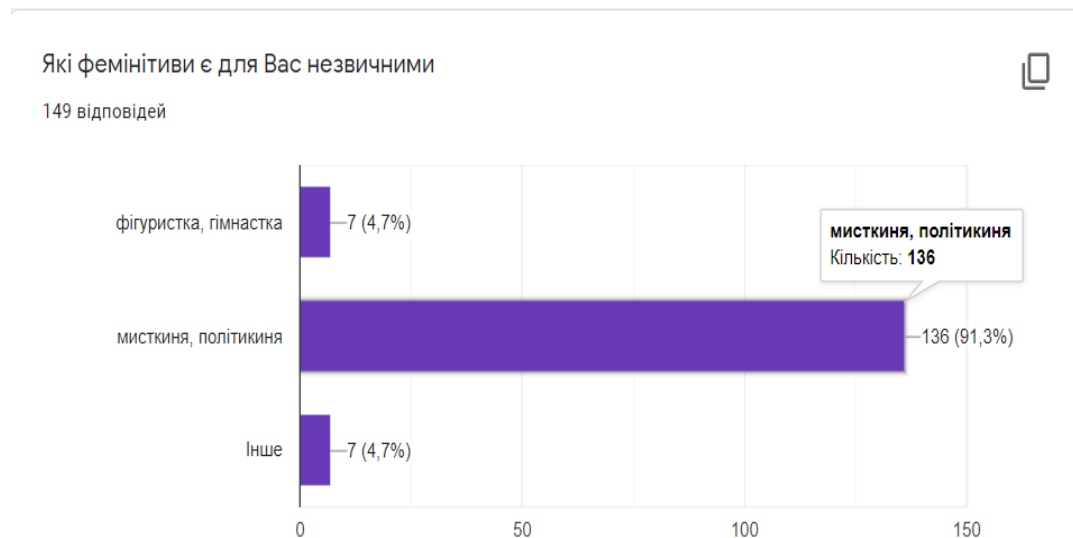
Які фемінітиви є для Вас звичними

160 відповідей

Останні 5,6% інформантів обрали варіант «інше», що може свідчити про те, що обидва варіанти є для них незвичними або, навпаки, звичними. Загалом підтверджено тенденцію до найбільш узвичаєних утворень із суфіксом *-к-*, які сприймаються інформантами як звичні і прийнятні, натомість фемінітиви із суфіксом *-ин-* сприймаються як новітні й незвичні.

У наступній діаграмі продемонстровано визначену тенденцію: незвичні фемінітиви містять ті ж форманти – суфікс *-ин(я)*: *мисткиня, політикиня*. На це запитання ми отримали порівняно меншу кількість відповідей – лише 149, серед яких цій парі фемінітивів надано значну перевагу – 91,3% інформантів їх вважають незвичними для української мови. Натомість пару *фігуристка, гімнастка* більшість інформантів не позначили як незвичні (4,7%), отже, фіксують їхній традиційний характер. Крім того, 4,7% опитаних обрали альтернативний варіант, оскільки не вважають наведені фемінітиви незвичними, отже, для цієї невеликої групи інформантів подані фемінітиви вже є нормативними, що свідчить про тенденцію до активного вживання цих лексем.

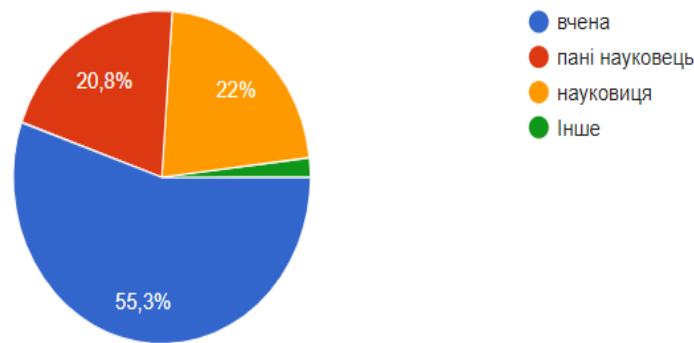

Також не всі інформанти взяли участь у відповіді на наступне запитання: маємо лише 159 відповідей із 163. Завдання передбачало обрати той варіант, що інформанти вживають у своєму мовленні на позначення жінки, яка займається науковою діяльністю: *вчена, пані науковець, науковиця* або інший варіант. Найпоширенішим виявився субстантив *вчена*, що походить від відповідного прикметника і давно вживається в українській мові (55,3% інформантів визнали цей фемінітив як уживаний). Меншою мірою, але також уживаними названі фемінітиви *науковиця* (22%) і *пані науковець* (20,8%). Якщо в попередніх запитаннях інформанти поміж інших варіантів обрали

домінантним *пані декан*, тут в цьому випадку така сполука визнана менш вживаною, ніж субстантив, проте також обраний фемінітив належить до звичних і загальноприйнятих.

Оберіть варіант, який Ви вживаєте в мовленні

159 відповідей

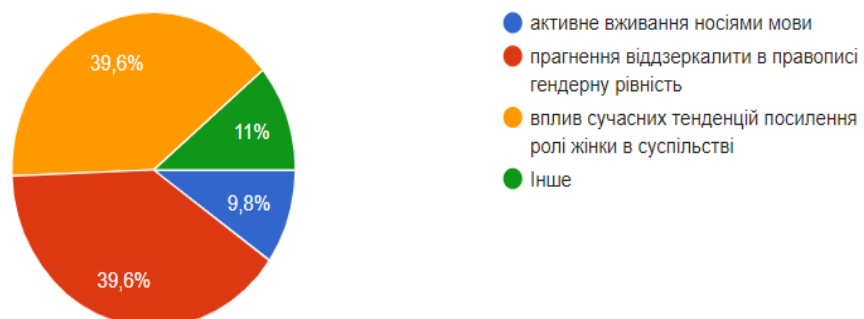

Вибір «інше» зробили трохи більше 1% інформантів, тому він принципово не вплинув на результат. У цьому разі також фіксуємо надання переваги традиційному фемінітиву, але і поступове визнання нових варіантів: загалом утворення із суфіксом *-иц(я)* є досить вживаним в опитаних.

Останнє запитання було скеровано на виявлення причин впровадження фемінітивів у сучасну українську мову.

Які причини, на Вашу думку, зумовили впровадження фемінітивів в український правопис

164 відповіді

Серед чотирьох запропонованих відповідей відповідають причини соціального характеру: інформанти обрали такі варіанти (по 39,6%), що

вказують або на гендерну рівність, або на сучасні тенденції підвищення ролі жінки в суспільстві, тобто майже 80% опитаних вбачають у вживанні фемінітивів і впровадженні їх до правопису не мовні, а соціальні чинники. Активне вживання носіями мови обрали порівняно небагато опитаних 11%, і близько 10% визначили інший варіант, що не був представлений у переліку.

Отже, результати проведеного експерименту засвідчили тенденцію до вживання фемінітивів, проте здебільшого в традиційній формі, але інформанти визнають потребу у відповідних лексемах і готовність, зважаючи на соціальні чинники, використовувати фемінітиви.

ВИСНОВКИ

Прийняття нової редакції українського правопису й внесення змін до національного класифікатора професій в аспекті необхідного вживання фемінітивів – номінацій на позначення жінок за професією, родом діяльності, соціальним статусом тощо – зумовили бурхливу дискусію в ЗМІ з цього приводу. З одного боку ми спостерігаємо активне обговорення журналістами і користувачами соціальних мереж впровадження фемінітивів у мовлення, а з іншого боку фіксуємо безпосереднє вживання фемінітивів журналістами, лідерами думок, філологами і пересічними носіями мови. Певна неусталеність у творенні новітніх фемінітивів і незгода окремих носіїв мови спричинили появу ненормативних фемінітивних лексем, а також заперечення цього цілком природного процесу багатьма мовцями.

Використання фемінітивів саме в мас-медійному дискурсі набуло масштабного характеру через актуалізацію норм саме в ЗМІ: журналісти демонструють взірцеву мовленнєву поведінку, яку мають наслідувати носії української мови. Відповідно визнання або заперечення доцільності вживання фемінітивів ще до прийняття нового правопису вказує на актуальну проблему в суспільстві, тому що причиною таких суперечок є не лише внутрішні мовні причини, а й соціальні – гендерна рівність та утвердження ролі жінок як активних членкинь суспільства, зокрема на керівних посадах і в тих галузях діяльності, що раніше не були для них характерні.

Існування фемінітивів в українській мові зафіксовано насамперед у тлумачному «Словнику української мови» в 11 томах (Київ: Наукова думка, 1970–1980). Це традиційні фемінітиви різних семантичних груп, зокрема на позначення родинних стосунків (*сестра, дочка, онучка*), здавна жіночих професій та обов'язків (*акушерка, стюардеса, вихователька*), номінацій жінки за зовнішнім виглядом (*білявка, брюнетка*), національністю чи місцем проживання (*українка, одеситка*) тощо. У випадках, коли жінка виконувала

роботу, більшою мірою властиву чоловікам, послуговувалися описовим варіантом (*пані професор*) або просто вживали лексему разом з іменем і прізвищем для уникнення непорозуміння. В останні роки в мас-медійному обговорювали назрілі зміни, оскільки комплекс професій, занять і посад, де активно представлені жінки, в нашій країні значно розширився. В окремих ЗМІ журналісти почали активно вживати новітні фемінітиви (усупереч чинним нормам) наприклад, телеканал СТБ, інтернет-портал «Українська правда» тощо). Прийняття змін до правопису і кваліфікатора професій не зняли проблеми, а – навпаки – поставили нові запитання. Саме ця ситуація, зокрема специфіка сприйняття і вживання фемінітивів носіями мови стало предметом нашої уваги.

У мас-медійному дискурсі велику увагу присвячено й визначенню причин вживання фемінітивів та критиці цього процесу. У ЗМІ ми фіксуємо переважно позитивні оцінки вживання фемінітивів й аргументацію на користь цього процесу, а в соцмережах, навпаки, спостерігаємо іншу ситуацію. Пересічні носії мови критично ставляться до вживання фемінітивів, висміюють новітні лексеми, критикують їх вживання, зокрема це стосується представників чоловічої статі.

З метою виявлення ставлення до фемінітивів носіїв мови ми провели лінгвістичний експеримент: розробили анкету і за допомогою гугл-форми, поширеної у соцмережі Facebook звернулися до користувачів з проханням взяти участь в експерименті.

Результати оброблення 163 анкет інформантів дозволили зробити такі висновки. Абсолютна більшість інформантів (понад 90%) зазначили, що різною мірою вживають фемінітиви – від постійного послуговування до прагнення залучити їх до мовлення. Близько 10% інформантів зазначили, що не планують вживати фемінітиви, хоч важко уявити, що вони справді не послуговуються як мінімум номінаціями родинних зв'язків чи традиційними назвами професій, тому можемо припустити, що йдеться саме про новітні фемінітиви і категоричне несприйняття розширення цієї групи іменників.

Серед конкретних фемінітивів інформанти надали перевагу традиційним номінаціям, представленим у «Словнику української мови» в 11 томах (рятувальниця, відмінниця, вчена), або описовим варіантам (пані декан, пані науковець). Серед нових форм найбільш вживаними названі фемінітиви із суфіксом –к– (докторка, авторка, професорка, завідувачка) і з суфіксом –иц– (науковиця), натомість суфікси –ин– (критикиня, плавчиня, філологиня, біологиня, мисткиня, політикиня) – більшою мірою та –ес– (деканеса) – меншою мірою– виокремлені як невластиві сучасній українській мові. Серед названих причин впровадження фемінітивів переважають у майже 70% інформантів соціальні, а не мовні, що підтвердило гіпотезу проведеного експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ажнюк Б. Інновації в системі української мови та тенденції її розвитку. *Освіта і управління*. 2008. Т. 11. № 2-3. С. 37–42.
2. Архангельська А. М. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиції і сучасність. *Мовознавство*. 2013. № 6. С. 27–40.
3. Архангельська А. М. Фемінні інновації в новітньому українському назовництві. *Мовознавство*. 2014. № 3. С. 34–50.
4. Архангельська А. М. Маскулінність та фемінінність як соціокультурні категорії на тлі слов'янського антропонімікону. *Мовознавство*. 2006. № 1. С. 83–92.
5. Архангельська А. М. Чоловік у слов'янських мовах: монографія. Рівне: РІС КСУ, 2007. 448 с.
6. Блог О. Пономарева: як я ставлюся до фемінітивів на кшталт членкиня [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-olexandr-ponomariv-43838045>
7. Брус М. П. Загальні жіночі особові номінації в українській мові XVI–XVII століть: словотвір і семантика: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Укр. мова». Івано-Франківськ, 2001. 20 с.
8. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019. 440 с.
9. Брус М. Фемінітиви української мови в переплетенні давніх і сучасних тенденцій. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*: Серія «Філологія». 2009. Вип. 46. Ч. 1. С. 61–69.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 440 с.

11. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови. Київ: Пульсари, 2004. 380 с.
12. Дацишин Х. Засоби масової інформації і динаміка мовної норми: новітні фемінітиви як відображення суспільних викликів сьогодення. *SJS*. 2020;. Випуск 4. С. 183–191.
13. Загнітко А. О. Корелятивність іменників – назв осіб чоловічого і жіночого роду. *Українське мовознавство*. Київ: Вища школа. 1987. № 14. С. 67–74.
14. Кислюк Л. Жінка-космонавт чи космонавтка? (до проблеми норми творення назв осіб жіночої статі). *Культура слова*. 2013. Вип. 78. С. 114–118.
15. Кісь О. Р. Сексизм у ЗМІ: протидіючи комунікативному потокові. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління*. Донецьк: Вебер, 2007. Том 8. Серія “Спеціальні та галузеві соціології”. Вип. 3 (80). С. 221–241.
16. Кочукова Н. І. Сучасні тенденції використання назв осіб жіночої статі в професійному та науковому мовленні. *Південний архів. Філологічні науки: збірник наук. праць*. Випуск LXVII. Херсон: ХДУ, 2017. С. 37–41.
17. Малахова О. Фемінітиви – не данина моді, вони властиві українській мові як системі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://womo.ua/olena-malahova>
18. Малюга Н. М. Протидія фемінітивів як спосіб подолання гендерної асиметрії в мові. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького нац. ун-ту: зб. наук. праць*. Кривий Ріг, 2015. Вип. 12. С. 162–168.
19. Наказ Міністерства економіки від 18.08.2020 № 1574 «Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010».
20. Нелюба А. М. Інноваційні зрушення й тенденції в українському жіночому словотворі. *Лінгвістика: збірник наук. праць*. Луганськ: ЛНУ, 2011. № 2 (23). С. 49–59.

21. Пономарів О. Д. Іменники жіночого роду у назвах за професіями. *Філософсько-антропологічні студії*: Спецвипуск. К., 2001. С. 185;
22. Семенюк С. П. Формування словотвірної системи іменників з модифікаційним значенням жіночої статі в новій українській мові: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Укр. мова». Запоріжжя, 2000. 19 с.
23. Словник української мови в 11 томах. Київ: наукова думка, 1970–1980.
24. Собецька Н. Вживання фемінітивів як прояв гендерної культури. *Молодий вчений*. 2016. № 12. С. 375–378.
25. Стишов О. А. Номінації осіб у сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ). *Мовознавство*. 2012. № 6. С. 28.
26. Український правопис. Київ: Наукова думка. 2019. 390 с.
27. Фекета І. І. Особливості творення назв осіб жіночої статі. *Українська мова та література в школі*. 1974. № 4. С. 77–79.
28. Шпітько І. М. Фемінітиви з формантом -ка в українській і словацькій мовах. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*. 2010. Т. 18, Вип. 16. С. 383–388.